

ТАСАЖИР

КОРМАК МАККАРТИ

ТАСАЖИР

TEMP
FORA

КОРМАК
МАККАРТИ

ПАСАЖИР

К о р м а к М а к к а р т і

Т е м п о р а , 2 0 2 5

Уночі ледь сніжило, і від цього її крижане волосся стало золотим і кристалічним, а очі — крижанисто-холодними і твердими, як камінь. Один жовтий чобіток зісковзнув і стояв у снігу під нею. Засніжений обрис пальта вгадувався там, де його скинули, а вона ж у самій білій сукні висіла поміж голих сірих зимових дерев, похиливши голову і трохи вивернувши від себе долоні, наче якась екуменічна статуя, чия поза вимагає врахувати її історію. Врахувати те, що глибинну основу світу закладено на скорботі його створінь. Мисливець опустився навколішки, устроївши рушницю поруч із собою у сніг, скинув рукавички та склав руки. Він подумав, що варто було б помолитися, але слухних молитов на такий випадок не знав. Схилив голову. Вежо зі Слонової Кості, сказав він. Золота Світлиця¹. І довго не підводився. Розплющивши очі, він помітив обриси якоїсь дрібнички, наполовину присипаної снігом, нахилився, змахнув сніжинки і витягнув золотий ланцюжок зі сталевим ключем і кільцем з білого золота. Він поклав його в кишеню мисливської куртки. До того він чув нічний вітер. Те, як вітер хазяйнував. Торохкотів сміттєвим баком об цеглу за домом. Здував сніг у темний ліс. Мисливець зазирнув у холодні емальовані очі, які спалахували блакитним у слабкому зимовому світлі. Вона підперезала сукню червоним паском, щоб її знайшли. Кольорова дециця серед бездоганного запустіння. Цього Різдва. Холодного й нічим не примітного Різдва.

¹ Рядки з Лоретанської літанії до Пресвятої Діви Марії. Крім того, це ще й алюзія на «Портрет митця замолоду» Джойса, де є така фраза: «Вежа зі Слонової Кості, приказували вони, Золота Світлиця» (пер. Мар'яни Прокопович; тут і далі в тексті — примітки перекладача, якщо не вказано іншого).

Оце тоді було в Чикаго в останню зиму її життя. За тиждень вона повернеться до «Стелли Маріс», а звідти вирушить у похмурі ліси Вісконсину. Талідомідний¹ Малюк знайшов її в мебльованих кімнатах на Кларк-стріт. Поруч із Норт-сайд. Він постукав у двері. Не схоже на нього. Вона, звісно, знала, хто там. Вона чекала на нього. Та однаково цей звук і стуком не назвеш. Наче хтось поплескав по дверях.

Він сновигав біля узніжжя її ліжка. Зупинявся, щоб щось сказати і краще обміркувати свої слова, а потім сновигав знову, потираючи руки, як злодій у німому кіні. Хіба що, звісно, то й руками не назвеш. Якісь ласті. Як у тюленя. І саме зараз лівим він схопився за підборіддя, зупинившись, щоб краще її розгледіти. На численні прохання, сказав він. *Наживо.*

Ви доволі довго добиралися.

Ага. Світлофори всю дорогу ставали на заваді.

Звідки ви дізналися, яка кімната?

Легко. Кімната 7-Це. Я передбачив всім це. Чим ти розплачуєшся?

Ще є гроші.

Малюк роззирнувся. Мені подобається, як ти тут обжилася. Може, після чаю прогуляємося садом. Є трохи часу?

Думаю, ви і так знаєте про мої плани.

Ага. Перспективи не дуже?

¹ Талідомід — снодійно-седативний препарат, який має сильну тератогенну дію на дитину під час прийому його матерями в період вагітності, що виявляється в різноманітних спотвореннях і каліцтві.

Ніщо не вічне.

Записку думаєш залишити?

Напишу братові листа з привітом.

Закладаюся, це буде зимовий звіт.

Малюк став біля вікна, задивившись на колючий холод. Засніжений парк, а поруч замерзле озеро. Ну, сказав він. Життя. Що тут додати? Воно не для кожного. Господи, як нас обмежують зими.

Оце і є воно?

Що воно.

Оце й усе, що ти хотів сказати?

Я ще думаю.

Він знову засновигав. Потім зупинився. А що, як ми зберемося і вишиємося звідси?

Нічого не змінилося б.

А якби ми залишилися?

Що, ще вісім років з тобою і твоїми дешевими страшками?

Дев'ять, математичко.

Хай дев'ять.

А чом би ні?

Ні, дякую.

Він знову засновигав. Неквапливо потираючи маленьку порубцьовану голову. Його наче витягали на світ Божий щипцями для льоду. Він знову зупинився біля вікна. Ти сумуватимеш за нами, сказав він. Ми разом пройшли довгий шлях.

Безумовно, погодилася вона. Це було просто чудово. Послухай. Усе це не має значення. Ніхто ні за ким не сумуватиме.

Нам навіть не треба було приходити, що я тобі розповідаю.

Мені невідомо, що вам треба було. Я не обізнана з вашими обов'язками. І ніколи не була. А тепер мені байдуже.

Ага. Ти завжди тримала в голові найгірший варіант.
І зрідка розчаровувалася.

Не кожна екстремельна¹ галюцинація, що з'являється у тебе в будуарі на день народження, прагне заподіяти тобі шкоди. Ми намагаємося принести бодай трохи сонця в цей стурбований світ. Що в цьому поганого?

Сьогодні не мій день народження. І, думаю, ми чудово знаємо, що ви приносите. Та, хай там що, прихильності моєї вам не завоювати, тож і не мрійте.

Яка прихильність. Від неї не залишилося і сліду.

Так навіть краще.

Малюк стояв, роззираючись. Господи, промовив він. Яка ж паскудна місцина. Ти бачила: що пробігло по підлозі? У нас що, зовсім не залишилося «Циклона Б»²? Ти ніколи насправді не була матусиною маленькою помічницею, але тут перевершила саму себе. Були часи, коли тебе і силоміць не затигнули б у такий смітник. Ти хоч за собою доглядаєш?

Тебе це не обходить.

Ще одна у довгій історії про обіцянку-цяцянку, а дурдому радість. Ну, добре. І що — вдома вона і не за баром? Вибач за каламбур. А постригтися не думала? Гаразд. Просто вирішив поцікавитися.

Чому б не виправити те, що нам до снаги, а решта нехай залишається, як є. Не ускладнюй.

Ага-ага, звісно-звісно.

Ти знав, що це наближається. Ти любиш удавати, що я від тебе щось приховую.

Так воно і є. Приховуєш. Боже, як тут холодно. Хоч м'ясо зберігай у цій довбаній оселі. Ти назвала мене примарним ідеалом.

Я що?

¹ Екстремелія — недорозвиненість або повна відсутність кінцівок.

² «Циклон Б» — до винаходу ДДТ був найпоширенішим у світі пестицидом. Його, зокрема, застосовували німці для знищення в'язнів у газових камерах концтабору Аушвіц.

Назвала мене примарним ідеалом¹.

Нічим подібним я тебе ніколи не називала. Це математичний термін.

Ага. Розкажи мені.

Можеш подивитися в енциклопедії.

Ти завжди так кажеш.

А ти ніколи не перевіряєш.

Ага, гаразд. Уже багато води утекло.

Оце воно і є? Усе, чим ти переймаєшся, це те, що отримаєш низький бал за звіт про виконану роботу?

Називай це, як тобі заманеться, принцесо. Ми зробили все, що було нам до снаги. Недуга затягується.

Не хвилюйся. Тягнути доведеться недовго.

Ага, я постійно забуваю. Звідкіль ще жоден подорожній² та інша фігня.

Ти постійно забуваєш?

Фігура мовлення. Я небагато забуваю. Звісно, наряд чи можна сподіватися, що твої спогади так само багаті, враховуючи стан, у якому ми тебе знайшли під час першої зустрічі.

Мені не треба нічого пригадувати. Нічого не змінилося.

Ага, твоя правда. Виправ, якщо я помиляюся, але, здається, я пам'ятаю дівча, що ставало навшипиньки, щоб визирнути крізь високий отвір, про що нечасто згадується в архівах. Що вона там бачила? Постать біля воріт? Та питання не в цьому, еге ж? Питання в тому, чи бачила її вона. Шпаринка світла. Хто б її помітив? Але хорти пекельні проскочать навіть крізь обручку. Я ж не помиляюся?

У мене було все добре, доки ви не з'явилися.

¹ Примарний ідеал — поняття комутативної алгебри.

² «Off to the bourne from whence no traveler» (англ.) — неточна цитата з монологу Гамлета «The undiscover'd country, from whose bourn no traveller returns» («У тій незвіданій країні, звідки ще не вертався жоден подорожній» — пер. Григорія Кочура).

Господи, а ти довершений витвір¹. Ти це знаєш? Але я однаково маю віддати тобі в руки належне. Як у тому жарті про сліпу повію. Уже однією ногою в пеклі, пускає слину і зиркає ласо, а намагається вгледіти, що в них позаду. Що там? Хтозна. Якось зненацька виник атавізм психозу мертвого пращура. Онде курить у кутку. Отака чортівня. Дай-но клацну світло. А, усе одно. Вимкни проєктор. Хто, бляха, його замовляв? Згорни екран, і нехай ці довбані фігурки будуть на стіні. А ще ти називала мене «патоген».

Ти і є патоген.

Бачиш?

Вони заходять чи ні?

Хто заходить?

З мене досить. Я знаю, що вони чекають.

Кумпани, так і буде.

Так і буде.

Усьому свій час.

Я бачу під дверима їхні ноги. Я бачу тіні їхніх ніг.

Ноги і їхні тіні. Як у справжньому світі.

На що вони чекають?

Хтозна. Можливо, вони відчують себе небажаними гостями.

Раніше це їх ніколи не зупиняло.

Малюк здивив поїдену міллю брову. Справді? спитав він.

Справді, сказала вона. Натягуючи ковдру на плечі. Вас ніхто не запрошує. Ви приходите самі.

Гаразд, сказав Малюк. Тобто хтось у коридорі, так? Добре, подивимося.

Він ковзнув до дверей, зупинився, відкинув рукав і обхопив ручку ластом. Готова? вигукнув він. І потяг-

¹ «Jesus you're a piece of work» (англ.) — алюзія на слова Гамлета «What a piece of work is a man!» («Який довершений витвір — людина!» — пер. Григорія Кочура).

нув на себе двері. Порожній коридор. Він зиркнув на неї через плече. Здається, вони випурхнули з клітки. Хіба що — як би це сказати — вони були лише у твоїй уяві?

Я знаю, що вони там були. Я чую їхній запах. Чую парфуми міс Вівіан. І запах Грогана ні з чим не переплутаю.

Справді? А якщо це хтось смажить капусту далі коридором? Ще щось? Сульфур? Сірка?

Він зачинив двері. І натовп за нами миттєво повернувся. Човгав і покашлював. Він потер ластом об ласт. Буцім щоб зігрітися. Гаразд. На чому я зупинився? Мабуть, треба ввести тебе в курс справ щодо деяких проєктів. Можливо, твій стан стабілізується, коли ти побачиш ті успіхи, яких ми досягли.

Стабілізується?

Ми продовжили те, що отримали від тебе, і досі все йшло чудово.

І що ви отримали від мене? Ви нічого від мене не отримували.

Так, справді. Ми досі лептон за лептоном збираємо драхму, що саме по собі насправді недалеко від істини, але сподіваємося, що поступово все з класичним матеріалом налагодиться і ми візьмемося за ренормалізацію. Ти схильна завжди бачити в усьому різноманітне лайно, щойно туди впаде світло. Просто диференціюй, і все. Звісно, на цій шкалі жодних тіней. У тебе в очах ці чорні інтервали. Наразі нам відомо, що континууми насправді не континуальні. Що не існує нелінійних, Лауро. Проте в тебе все зрештою зведеться до періодизації. Звісно, світло не буде стягуватися на цьому рівні. Воно, так би мовити, не простягатиметься від краю до краю. Отже, що воно таке, розташоване десь усередині, і з чим ти б хотіла погратися, але не бачиш його через вищезгадані проблеми? Без поняття. Що ти кажеш? Хіба це допомога? Звідки взялося це і звідки те? Не знаю. Чого у віці від

дощу не збігається вовна? Ми працюємо на свій страх і ризик. Де немає того простору, куди ти б не змогла екстраполювати. То куди ти підеш? Ти надсилаєш матеріал, але не знаєш, звідки він, коли він повертається до тебе. Гаразд. Не треба хапатися за голову. Треба просто рішуче за все взятися і, заради Бога, розрахувати. Ось куди ти прийдеш. Тут у тебе є матеріал, можливо, уявний, можливо, й ні, та, хай там що, він має підпорядковуватися правилам, чи ти запитаєш у мене, де, бляха, ці правила шукати? Що, звісно, ми й намагаємося дізнатися, Алісо. Благослови, Ісусе, ці правила. Ти складаєш усе в банку, потім вигадуєш їй ім'я й ідеши звідси а-ля Гедель¹ із паствою, а тим часом справжній матеріал, який, імовірно, є долішнім шаром іншого долішнього шару, мчить щодуху дорогою на деформовних швидкостях за умови, що те, що не має маси, не має й видозміни об'єму або інакше і внаслідок чого не має форми, і те, що не може стати плоским, не може надиматися і навпаки, в кращих комутативних традиціях, і на цьому етапі — як би це сформулювати — ми застрягли. Еге ж?

Ти не розумієш, про що говориш. Це тарабарщина.

Справді? Гаразд, лише пригадай, чия рука лежить на вентилі I-HE², Сонечко. Бо то не хтивий педо і не чувак у рунічній тунічці. Якщо розумієш, про що я. Зачекай. Хтось дзвонить. Він порився в кишені і витягнув здоровенний телефон, який з ляскотом притулив до невеликого покрученого вуха. Тільки не тягни за яйця свого коте, Скотте. Ми в режимі конференц-зв'язку. Так. Ворожий напівгостел. Правильно. Друга база. Ми тут на довбаному кисні. Ні. Ні. Хріново. Два проти не завжди дають за-колот. Вони згряя прищуватих довбойобів, можеш так їм і передати. Переддзвони.

¹ Курт Гедель (1906–1978) — австрійський логік, математик і філософ.

² I-He (англ. «Not AND» або NAND) — логічний венти́ль, який реалізує операцію кон'юнкції з інверсією результату.

Він вимкнув телефон, запхав антену тильною стороною лапа і пожбурих його назад у кишеню, а потім позирнув на неї. Завжди знайдеться той, що не розуміє, що йому кажуть.

Хто не розуміє.

Саме так. Повернемося до діаграм. Я знаю, про що ти думаєш. Але іноді доводиться просто обирати еквівалентність. Запускай монте-карло на цій хріновині і покінчимо на цьому. Або пан, або пропав. Ми не встигнемо до Різдва.

Уже Різдво. Майже.

Справді, так. Пусте. На чому я зупинився?

Хіба не байдуже?

Твоїм лабораторним пристроєм номер один буде сервомеханізм. Хазяїн / раб¹. Чіпляй пантограф. Закріплюй грифель на дилему і обертай. Рахуй до чотирьох. Позначка до позначки. Повторюй, доки не вийде лемніската².

Малюк зробив чечіткове па, ковзнув через кімнату по лінолеуму, зупинився і знову почав сновигати. Вони ідуть до великого Кахуна³. Час влаштувати бумбум, щоб чула саванна, Ханно. Навколо юрби шльондр, що б там не скиглили науковиці. Мої люди перевірили. У тебе є твоя Мадам Карі⁴. Твоя Памела Дірак⁵.

Моя хто?

Не згадуючи вже інших наразі безіменних. Та Боже, всміхнися вже! Тобі треба більше гуляти. Так, на чому

¹ Хазяїн / раб — це модель асиметричної взаємодії чи комунікації, де один прилад чи процес («хазяїн») контролює один чи більше інших пристроїв чи процесів («рабів») і служить їхнім комунікаційним концентратором.

² Плоска алгебрична крива, у якій добуток відстаней від кожної точки до n заданих точок (фокусів) сталий.

³ У гавайській культурі — шаман або майстер.

⁴ Алюзія на Марію Кюрі (1867–1934), польську та французьку науковицю, лауреатку Нобелівської премії.

⁵ Алюзія на Поля Дірака (1902–1984), британського фізика, лауреата Нобелівської премії.

я? За розрахунками ідуть підрахунки? Знаєш, що? Розкажу тобі анекдот. Гаразд? Зупини мене, якщо вже його чула. Мікі Маус подає на розлучення, а суддя дивиться на нього і каже: «Як я розумію, з вашої точки зору, ваша дружина Міні Маус психічно хвора. Правильно?» А Мікі відповідає: «Ні, Ваша честь, я цього не говорив. Я сказав, що вона довбонута на всю голову».

Малюк затупотів по підлозі і схопився за живіт, заливаючись ідіотським реготом.

Ти завжди все неправильно розумієш. З чого ти смієшся?

Ву-ух, задихався він. Що?

Ти завжди все неправильно розумієш. Вона — недоумкуватий Ґуфі. А зовсім не психічно хвора.

А яка різниця?

Вона була довбаним Ґуфі. Ти цього навіть не второпав.

Ага, гаразд. Тепер усе зрозуміло. Та хай там що, головне — тобі треба вже взяти себе в руки. Що ти собі думаєш? Що в останню мить малий Боббі Шафто¹ воскресне і прийде тобі на порятунок? У черевиках зі срібними пряжками та іншою фігнею? Так він не в курсі, Луїзо. Відтоді, як накрився з головою у своєму боліді.

Вона відвернулася. Малюк затулив очі ластом, наче від сонця. Гаразд, сказав він. Це привернуло її увагу.

Ти не знаєш, про що говориш.

Справді? Скільки він уже куняє? Місяць, два?

Він досі живий.

Він досі живий. О, та ну нах. Якщо він живий, якого біса? Чому б тобі не отямитися? Ми обоє знаємо, чому ти не дуже прагнеш залишатися віч-на-віч із полеглими. Хіба ні? У чому річ? Мову відібрало?

¹ Боббі Шафто (1732–1797) — британський політик, про якого написані відома англійська балада та дитячий віршик «Боббі Шафто вийшов у море» (про дівчину, яка чекає на повернення моряка, щоб вийти за нього заміж).

Я йду спати.

Це тому, що ми не знаємо, що прокинеться. Якщо воно прокинеться. Ми обоє знаємо, які шанси, що він з'явиться з цього *mentis intactus*¹, а ти, дівча-шибай-голова, на мій погляд, не надто глибоко прив'язана до того незначного, що залишилося і досі ховається за більмастим оком і заслиненою губою. Отака чортівня. Ніколи не вгадаєш, яка випаде карта, еге ж? Ви б, імовірно, уже б давно повернулися до Кишколенда. Лише ви вдвох. Харчувалися б свинячим шпиком і мармелигою, чи як там зветься фігня, яку їдять мамколюби в тих краях. Не те, щоб колобродили Європою на спорткарі, та принаймні було б спокійно.

Цього не буде.

Я знаю, що не буде.

Чудово.

Отже, яка наша наступна зупинка?

Я надішлю вам листівку.

Раніше ти так не робила.

Тепер буде інакше.

Ще б пак. Бабусі зателефонуєш?

І що я їй скажу?

Не знаю. Будь-що. Господи, Жасміно. Ти ж знаєш, скільки ще роботи лишилося.

Можливо. Та це якось без мене.

Як щодо нічних воріт і лігвища невимовного жаху?

Не лачно?

Ризикну. Думаю, коли розімкну контур, плата знову стане чорною.

Взагалі-то ми справді пішли на це заради тебе.

Мені шкода.

А якщо я скажу тобі те, чого не мав би говорити?

Мені не цікаво.

¹ Психічно неушкоджений (лат.).

I	7
II	63
III	92
IV	129
V	154
VI	233
VII	294
VIII	355
IX	428
X	445

ПАСАЖИР

КОРМАК МАККАРТИ

СТЕЛЛА МАРІС

СТЕЛЛА
МАРІС

КНИЖКА
ПОРА

КОРМАК
МАККАРТИ

СТЕЛЛА МАРІС

К о р м а к М а к к а р т і

Т е м п о р а , 2 0 2 5

«СТЕЛЛА МАРИС»
Блек-Рівер-Фоллз, штат Вісконсин

Засновано в 1902 році

Від 1950-го — позаконфесійний заклад і госпіс для пацієнтів з психічними розладами.

Житловий блок

27 жовтня 1972 року

Історія хвороби 72-118

Пацієнтка — біла жінка єврейського походження, двадцять років. Приваблива, ймовірно, анорексичка. Шість днів тому прибула до закладу без багажу, ймовірно, автобусом. Рішення про прийом на лікування ухвалив доктор Вернер. У сумочці пацієнтки був поліетиленовий пакет зі стодоларовими купюрами — на суму понад сорок тисяч доларів, який вона намагалася віддати адміністратору. Пацієнтка пише докторську дисертацію з математики в Чиказькому університеті, і їй діагностовано параноїдальну шизофренію із застарілою етіологією зорових і слухових галюцинацій. Раніше двічі лікувалася у закладі.

Привіт. Я доктор Коен.
Я очікувала на іншого доктора Коена.
Перепрошую. Мав бути доктор Роберт Коен?
Так. Гадаю, докторів Коенів тут не бракує.
Мабуть, ні. Як ви себе почуваєте? Усе добре?
Як я себе почуваю?
Так.
Я в дурці.
Ну. А поза тим, як самопочуття?
Як давно ви цим займаєтеся?
Близько чотирнадцяти років.
Ви записуватимете?
Здається, ми про це домовлялися. Добре, то ви не проти?
Певно, ні. Тоді я думала, що ви були кимось іншим.
Це недобре.
Ні. Усе гаразд. Хоча мушу зазначити, що я погодилася лише на розмову. А не на якусь терапію.
Так. Хочете мене щось запитати? Перш ніж ми почнемо.
Ми вже почали. Що, наприклад?
Можливо, ви хочете щось розповісти про себе. О Боже.
Ні?
Ми збираємося розмальовувати за цифрами?
Перепрошую?
Усе гаразд. Просто я така наївна, що продовжую думати, що ці вилазки можуть іти за вектором, який

не буде вивернутий жаргоном до абсолютно неправдоподібного.

Це що? Тон мого голосу?

Та все гаразд. Зробимо по-вашому. Якого біса.

Ну. Не хотілось би починати з поганого. Я просто подумав, що ви, можливо, захочете трохи розповісти мені, чому ви тут.

Бо мені більше нікуди було йти.

Але чому саме сюди?

Бо я вже була тут раніше.

А чому тоді ви вперше прийшли саме сюди?

Бо не змогла потрапити до Колетти¹.

А чому саме до Колетти?

Бо саме туди відправили Розмарі Кеннеді. Після того, як її батько вискоблів їй мозок.

Ви якось пов'язані з цією родиною?

Ні. Я нічого не знала про психіатричні лікарні. Я просто подумала, що якщо вони вибрали те місце, то, напевно, там досить добре. Та гадаю, вони все ж вискоблювали їй мізки в іншому місці.

Ви говорите про лоботомію?

Так.

Чому вони так з нею вчинили?

Бо вона поводитися дивно, і батько боявся, що її хтось трахне. Вона була не такою, як старий собі її уявляв.

Це правда?

Так. На жаль.

Чому ви відчули потребу кудись поїхати?

Йдеться про цей раз?

Так. Цього разу.

¹ Розмарі Кеннеді (1918–2005), старша сестра президента США, після перенесеної лоботомії лишилася в ментальному стані дворічної дитини, і з 1949 року й до кінця життя вона жила в будинку на території Школи св. Колетти для особливих дітей (Джефферсон, штат Вісконсин; тут і далі в тексті примітки перекладача, якщо не вказано іншого).

Просто так відчула. Я поїхала з Італії. Де мій брат лежав у комі. Вони знай намагалися отримати мій дозвіл від'їднати його від апарата. Хотіли, щоб я підписала папери. Тож я втекла. Нічого іншого на думку не спадало.

Ви не змогли змусити себе ухвалити це рішення? Від'їднати його від системи життєзабезпечення?

Так.

У нього настала смерть мозку?

Я не хочу говорити про свого брата.

Гаразд. Просто розкажіть мені, чому він у комі.

Він потрапив в автокатастрофу. Він був гонщиком. Я справді не хочу про це говорити.

Гаразд. Ви хочете мене про щось запитати?

Про що?

Про що завгодно. Про мене, якщо хочете. Можна я буду звертатися до вас просто «Алісія»?

Хочете, щоб я про щось вас спитала?

Якщо вам хочеться. Так.

Ви викладаєте в університеті?

В Медісоні. Так.

Я знаю, де це. Ви досить гарно вдягаєтеся як для науковця.

Дякую.

Це не був комплімент. Ви не психоаналітик.

Я психіатр.

Але не доктор медицини?

Саме він. Справді.

Що ще?

Я одружений. У мене двоє дітей. Моя дружина керує муніципальною програмою для дітей. Мені со-рок три роки.

Чим ви займаєтеся, коли ніхто не бачить?

Нічим. А ви?

Іноді курю. Я не п'ю і не вживаю наркотики. І ліки теж. У вас, гадаю, немає сигарет?

Ні. Але я можу принести.

Добре.

Що ще?

Я потайки веду бесіди з персонажами, яких нібито не існує. Мене називали надокучливою всезнайкою, але я не думаю, що це правда. Люди вважають мене цікавою, але я майже перестала з ними розмовляти. Натомість я розмовляю з такими ж божевільними.

А з іншими математиками?

Вже ні. Ну. Може, з деякими.

Чому ні?

Це довга історія.

Ви досі займаєтеся математикою?

Ні. Не математикою як такою.

А якою ж математикою ви займалися?

Топологія. Теорія топосів.

Але ви більше цього не робите?

Ні, я відволіклася.

Що ж вас відволікло?

Топологія. Теорія топосів.

Може, краще ми поки пропустимо цю математику.

Добре. Я все одно не дуже розуміла, чим займалася.

Несподівано таке почути. А ви не могли звернутися по допомогу до інших математиків?

Ні. Вони теж не розуміли.

Ви точно не проти, що я записую?

Напевно. А якщо я скажу «бляха» абощо? Здається, я вже, власне, лаялася. І от, власне, знову.

Не знаю. Здається, домовлялися, що ви не матимете повноважень щось змінити.

Я ж несерйозно.

А.

Можете звати мене Алісія. Мені більше подобається, ніж Генрієтта.

Ви знову несерйозно?

Ні.

Що ж. То ви не хочете мені нічого розповідати про свого брата?

Це стає схожим на Елізу¹. Ні. Я. Не хочу.

На психіатричну комп'ютерну програму?

Так.

Гаразд. Про що б ви хотіли поговорити?

Я не знаю. Здається, мені хочеться побути розумницею. Якщо ви справді хочете поговорити зі мною, нам доведеться пропустити принаймні частину цієї фігні. Згодні? Чи ні?

Згоден. Гадаю, ви абсолютно праві.

От якраз таке.

Це фігня?

Звісно, фігня. Ви аж ніяк не думаєте, що я абсолютно права.

Зрозуміло.

І, будь ласка, не кажіть «зрозуміло».

Просто маю на увазі, що намагаюся зрозуміти вашу точку зору. Ви тут з кимось спілкуєтесь?

Ви маєте на увазі реальних людей?

Передусім. Так.

Не зовсім.

І з математиками теж ні? Немає нікого з університету?

Я думала, що ми не збираємося говорити про математиків.

Гаразд.

¹ ELIZA — одна з перших комп'ютерних програм для обробки природної мови, розроблена Джозефом Вайзенбаумом у 1964–1967 роках у Массачусетському технологічному інституті. Імітувала розмову терапевта з пацієнтом, перефразовуючи в питання відповіді останнього.

Я досі пишу Гротендіку¹, але він пішов з ІВНД² і не відповідає. І це добре. Я не чекаю, що він відповість.

Він математик?

Так. Принаймні був.

Де він живе?

Я не знаю. Припускаю, він досі у Франції.

Прізвище у нього не дуже французьке.

А воно зовсім не французьке. Його батька звали Шапіро. А потім Танаров. У Гротендіка немає громадянства. Він був переміщеною дитиною під час війни. Переховувався. Тікав, рятуючи своє життя. Його батько загинув в Аушвіці.

А куди ви тоді надсилаєте свої листи?

В ІВНД. Ви не знаєте, хто він, так?

Ні.

Усе гаразд. Ми були друзями. Ми і зараз друзі. Ми поділяємо спільний скептицизм.

Щодо чого?

Щодо математики.

Не певен, що вас розумію.

Усе гаразд.

Ви скептично ставитеся до математики?

Так.

Ви розчарувалися у цій дисципліні? Я не дуже розумію, як можна скептично ставитися до всієї наукової дисципліни.

Я знаю.

Але вона вас розчарувала?

Можна і так сказати.

¹ Александр Гротендік (1928–2014) — визначний французький математик, провідна фігура у створенні сучасної алгебраїчної геометрії.

² Інститут вищих наукових досліджень — французький національний науково-дослідний математичний інститут, що підтримує передові дослідження в галузі математики та теоретичної фізики.

І як саме?

Що ж. У цьому випадку винна група злих, ненормальних, вкрай лихих диференціальних рівнянь з частинними похідними, які змовилися вирвати власну реальність із сумнівних мозкових ланцюгів свого творця, подібно до повстання, описаного Мільтоном, і виступити під власним прапором як незалежна нація, що не підкоряється ні Богу, ні людині. Щось таке.

Ви вважаєте мої запитання наївними?

Перепрошую. Ні. Я так не думаю. Невдача не є провиною того, хто запитує.

Він видатний математик? Ваш друг.

Гротендік? Його вважають найвидатнішим математиком двадцятого століття. Якщо не брати до уваги той факт, що Гільберт, Пуанкаре, Дедекінд і Кантор¹ дожили до двадцятого століття. І так треба робити, тому що їхні головні досягнення були в дев'ятнадцятому. І я не дуже велика шанувальниця фон Неймана².

Вибачте, я не знаю цих імен.

Я знаю. Усе гаразд. Насправді не зовсім гаразд. Але все добре.

А цей Гротендік?

Так.

Ви з ним співпрацювали?

Не знаю, чи можна це назвати співпрацею. Ми багато розмовляли. Він приходив до Інституту що-

¹ Давид Гільберт (1862–1943) – німецький математик і філософ математики. Анрі Пуанкаре (1854–1912) – французький математик, фізик-теоретик, інженер, філософ науки. Ріхард Дедекінд (1831–1916) – німецький математик, який зробив важливий внесок у теорію чисел, абстрактну алгебру й аксіоматичні основи арифметики. Георг Кантор (1845–1918) – математик, який зіграв ключову роль у створенні теорії множин, що стала фундаментальною теорією в математиці.

² Джон фон Нейман (1903–1957) – угорсько-американський математик, фізик і інженер, який зробив великий внесок у квантову фізику, а також створення її математичної бази, розвиток функціонального аналізу та теорії ігор.

вівторка. Я також багато часу проводила у нього вдома. Обідала з його родиною. А потім розмови тривали до пізньої ночі. У певному сенсі ми обоє просто перебували в одній божевільні. Інститут для нього та іншого математика, на прізвище Д'едонне¹, заснував багатий росіянин Мочан² — якщо це було його справжнє ім'я, — який був мов з-за рогу мішком прибитий. Інститут створили за зразком ІПД³. Того, що в Принстоні. Оппенгеймер виступив радником. Я провела там рік, але потім кошти почали вичерпуватися. Зрештою, я так і не отримала всю стипендію. Я була там єдиною жінкою. Спочатку вони думали, що я працюю на кухні.

Я так розумію, це був не найкращий досвід.

Усе було фантастично. Навіть у Чикаго я мала певні проблеми. Але Гротендік уважно слухав кожне слово. Кивав і занотовував у своєму блокноті. Говорив. Ставив питання, які б ти сам собі не поставив.

Скільки вам тоді було років?

Сімнадцять.

І це не було проблемою? Ваш вік.

Йому це навіть не спадало на думку.

Чому він вам не пише?

Переважно тому, що він закинув математику.

Як і ви.

Так. Як і я.

Було важко?

Ну. Гадаю, можливо, важче втратити щось одне, ніж усе.

Одне може бути всім.

¹ Жан Д'едонне (1906–1992) — французький математик, відомий дослідженнями в галузі абстрактної алгебри, алгебраїчної геометрії та функціонального аналізу.

² Леон Мочан (1900–1990) — французький промисловець і математик, який народився в єврейській родині з Одеси. Був директором Інституту в 1958–1971 роках.

³ Інститут перспективних досліджень.

Так. Може. Математика була для нас усім. Та ми ж не кинули математику і не пішли грати в гольф. Тепер його запрошують на семінари, де він з'являється і пащекує про екологію та підбурювачів до війни. Його батьки були політичними активістами. Він дуже шанує їхню пам'ять. На робочому столі у нього стоїть олівецький портрет батька і, як мені казали, посмертна маска матері. Але правда полягає в тому, що вони покинули його в дитинстві, щоб здійснити свою політичну мрію про світ, якого ніколи не буде, і, гадаю, він відчуває себе зобов'язаним продовжувати їхню справу, щоб так виправдати батьківську зраду. Він одружений і має дітей. І я боюся, що він вчинить так само.

Ви плачете?

Вибачте.

Але він усе це кинув?

Так.

Чому?

Друзі вважають, що він ставав дедалі психічно неврівноваженішим.

А так і було?

Складно сказати. Бо врешті-решт заговориш про віру. Про природу реальності. У будь-якому разі деяким моїм колегам-математикам було б смішно почути, що відмова від математики подається як свідчення психічної неврівноваженості.

Скільки йому років?

Сорок чотири.

Тож ви поїхали до Франції, щоб отримати стипендію в його Інституті?

Я поїхала до Франції, щоб бути з братом. Я не знала, чи він повернеться. Але так. Я хотіла вчитися в Інституті. Вони робили те, що я хотіла робити.

На той час ви вже закінчили Чиказький університет?

Так.

У шістнадцять років.

Так, і я вже вступила в докторантуру. Гадаю, я і досі там зарахована. У мене не було власного життя. Тільки робота.

Якби ви не стали математикинею, ким би хотіли бути?

Трупом.

Наскільки ви серйозні зараз?

Я серйозно ставлюся до ваших запитань. Ви повинні серйозно ставитися до моїх відповідей.

З вами все гаразд?

Так, можливо, я трохи зневажила ваше запитання. Насправді я хотіла мати дитину. Справді дуже хочу. Якби у мене була дитина, я б приходила до неї в кімнату і сиділа там. Тихо. Слухала б, як дихає моя дитина. Якби у мене була дитина, я дбала б про реальність.

Ви мене дивуєте.

Так. Що ж.

Хочете продовжити?

У мене все гаразд. У будь-якому разі Гротендік і Мочан розсварилися. Мочан сказав йому, що Інститут отримує гроші від військового сектору, щоб змусити його піти у відставку. І Гротендік так і зробив. Я навіть не знаю, чи це було правдою. Про гроші.

А він справді великий математик?

Так.

А він зробив щось таке, що я міг би зрозуміти?

Не знаю. Він зробив більше, ніж можна було б очікувати від п'ятьох математиків. Майже рівновеликий з Ейлером¹. Зрештою, він вирішив переписати всю алгебраїчну геометрію. Впорався лише з трети-

¹ Леонард Ейлер (1707–1783) — швейцарський енциклопедист, математик і фізик.

ною. Він написав кілька тисяч сторінок. Фундаментально змінив математику. Очолював групу Бурбакі¹, але врешті-решт вони не змогли за ним піти. Або не захотіли. Їхня математика ґрунтувалася на теорії множин — яка тоді починала виглядати дедалі більш шпаристою — а він пішов набагато далі. На абсолютно новий рівень логічної абстракції. До нового погляду на світ. Він закінчував те, що почав Ріман². Щоб назавжди скинути з трону Евкліда³. Поки що ігноруючи п'ятий постулат⁴. Втручання нескінченності, якому Евклід не міг дати раду. Коли ми доходимо до теорії топосу, то опиняємося на краю іншого всесвіту. У місці, з якого можемо озирнутися назад і подивитися на світ з нізвідки. Це не просто якийсь гештальт. Це фундаментальне.

Ви самі себе сюди запроторили?

В «Стеллу Маріс»?

Так.

Якщо сюди запроторюють, то дають довідку про психічний розлад, а якщо ти сам себе запроторюєш, то не дають. Бо вони думають, що ти достатньо психічно здоровий, інакше б сюди не заявився. Добровільно. Тож, поки з медичною карткою все гаразд, тобі це може зійти з рук. Якщо ти достатньо здоровий, щоб знати, що ти божевільний, то ти не настільки божевільний, щоб думати, що ти здоровий.

Скільки разів ви вже тут були? Двічі?

Так.

А чому тут цього разу? Власне, оце я хотів запитати.

¹ Ніколя Бурбакі — спільний псевдонім групи математиків, створеної в 1934–1935 роках.

² Георг Ріман (1826–1866) — німецький математик, який зробив значний внесок у аналіз, теорію чисел і диференціальну геометрію.

³ Евклід (бл. 300 до н. е.) — давньогрецький математик, логік і «батько» геометрії.

⁴ Аксиома паралельності Евкліда.

Я постійно стикалася з дивними людьми у своїй кімнаті.

Вочевидь, у цьому немає нічого нового.

А тут мені хотілося побачитися з деякими людьми.

Пацієнтами?

Так. Думаєте, я прийшла би сюди, щоб відвідати персонал?

Тобто психотерапевтів-консультантів?

Так.

Не знаю.

Звісно, знаєте.

Ви не приймаєте жодних ліків?

Ні.

Ви вважаєте це розумним?

Я не знаю, що таке розумно. Я не розумна людина.

Але ви не думаєте, що божевільна.

Не знаю. Ні. Принаймні я не вписуюся у вашу книгу божевільних.

DSM¹?

Так. Звісно, я не єдина, хто туди не вписується.

У вас досі бувають галюцинації?

Я ніколи не казала, що у мене галюцинації.

Ви описали своїх гостей як персон, які не існують.

Персонажів.

Хай персонажів.

Я цитувала з документації.

З якої документації?

З моєї. Але ні. Останнім часом я їх не бачила.

Вони не люблять приходити в такі місця. Їм тут незручно. Ви всміхається.

¹ DSM, Diagnostic and Statistical Manual of mental disorders (англ.) – діагностичний і статистичний посібник з психічних розладів, розроблений Американською психіатричною асоціацією.

Бо здається, що ви майже кажете, що такий заклад сам по собі сприяє психічному здоров'ю. Як саме? Так само, як церква відганяє злих духів?

Як на мене, непогана аналогія. Церква ніколи не втомлюється говорити про грішників. Натомість про спасених згадує рідко. Хтось зауважив, що інтереси сатани суто духовні. Здається, Честертон.

Я не впевнений, що вас розумію.

Сатану цікавить лише ваша душа. В усьому іншому йому начхати на ваш добробут.

Цікаво. Ваші гості. Хай хто вони. Що ви можете про них розповісти?

Я ніколи не знаю, як відповідати на це питання. А що б ви хотіли почути?

А у них є імена?

Ніхто не має імені. Ми даємо їм імена, щоб їх можна було знайти в темряві. Я знаю, що ви читали мою історію хвороби, але хороші лікарі не звертають особливої уваги на описи галюцинаційних постатей.

Наскільки вони видаються вам реальними? Вони що? Схожі на сон?

Я так не думаю. Постатям у сні бракує цілісності. Ми бачимо шматки, а решту домальовуємо. Щось на кшталт сліпої плями. Їм бракує безперервності. Вони трансформуються одне в одне. Що й казати про те, що пейзаж, який вони населяють, — це сон.

Головна постать — голомозий карлик.

Невисока людина. Так.

Малюк.

Малюк. Так.

Але він не схожий на постать зі снів?

Ні, він як постать у кімнаті.

Цікаво, чи є у вас якісь здогади щодо того, чому ці постаті набувають саме такого вигляду.

I	7
II	41
III	70
IV	100
V	139
VI	176
VII	189
$A+B=L^0\nu_e$	215

СТЕЛЛА МАРІС

